

Mira Menorca

El bot de salvament 'Fornells'

► Pendent de la seva restauració, l'embarcació **mereix un futur** a l'alçada de la seva interessant història

Joan Alemany Llovera

UNA EMBARCACIÓ DIFERENT AL PORT

Atracat habitualment a l'amarador 1 del moll sud del port de Fornells, l'antic bot de salvament de naufragats és una embarcació especial, amb una estructura i formes ben diferents de la resta de barques. Amb una eslora d'11,28m, una mànega de 2,42m i un puntal de 0,67m és una de les embarcacions tradicionals més grans i a la vegada més afinada (alta proporció eslora/mànega) del port. A diferència dels bots i llauts, disposa d'una coberta correguda, sense quarters, dos recintes tancats a proa i popa, bancs de rem, estructura de protecció del motor i consola de govern a popa. Actualment es troba en terra per a la seva restauració. En els darrers anys només s'ha emprat per portar els Reis Mags la vigília de la festivitat i per dur la Verge del Carme cada 16 de juliol fins a l'entrada de la badia per fer l'ofrena floral en memòria dels mariners morts a la mar.

¿Per què unes característiques i una utilització tan diferents de les altres barques? A través de l'estudi del bot *Fornells* i de les seves característiques descobrim una bella història d'abnegació i solidaritat per fer front als perills de la mar.

UNA MICA D'HISTÒRIA

Gràcies a l'excel·lent treball de recerca d'Enric García Domingo, l'actual director del Museu Marítim de Barcelona («L'estació de salvament de naufragats de Fornells i el salvament marítim a l'illa de Menorca», IME-Ajuntament des Mercadal, 2000) coneixem la interessant història del bot *Fornells*. Tot a la descripció d'aquest apartat d'història beu d'aquesta font.

El desembre de 1880 es va crear la Sociedad Española de Salvamento de Naufragos (SESN) seguint les pautes i l'experiència de la Royal National Lifeboat Institution fundada el 1854. El funcionament de la SESN va ser descentralitzat i eficient. Es basava en un Consell Superior i una Comissió Executiva Permanent radicats a

El bot Fornells el 1954. Foto: COL·LECCIÓ ENRIC GARCIA DOMINGO

Segona caseta de llenya de l'estació de salvament de Fornells. Foto: COL·LECCIÓ ENRIC GARCIA DOMINGO

Madrid que coordinaven i oferien ajuda econòmica, tècnica, de formació i d'informació a les juntes locals de les diverses poblacions que es formaven i actuaven de forma completament autònoma. La SESN va donar un gran servei a la navegació i a la gent de la mar: entre la seva creació el 1880 i l'inici de la Guerra Civil el 1936 s'havien creat 63 estacions de salvament a tota la costa espanyola i fins la seva desaparició i integració a la Creu Roja del Mar, el 1971, va intervenir en el salvament de 16.723 persones.

Malgrat el 1881 ja es va proposar crear una Junta Local a Maó, aquesta no es va constituir fins 1904 i no es té notícia

del seu funcionament fins la creació d'una nova Junta el 1919. Aquesta última va estudiar les necessitats de material i les dotacions de personal per al salvament a tota l'illa de Menorca. Gràcies a les seves actuacions s'aconseguien dos elements importants per a Fornells: la construcció de la que havia de ser la caseta de l'estació de salvament segons un projecte de l'arquitecte Francesc Femenies (l'actual edifici conegut com Cas Conrastre, seu de Ports de Balears) i la dotació d'un bot i del material necessari per al salvament. La construcció de la caseta va tenir greus problemes de finançament els primers anys i no va funcionar

PRIMERA TRIPULACIÓ Estava formada per un patró, un motorista i set voluntaris de la població de Fornells

com estació. El primer bot de salvament de Menorca va ser construït pel mestre d'aixa Miquel Corbeto de la Barceloneta el 1921. Va rebre el nom de *Quirico Riberas*, en homenatge al president de la Junta Local de Cadaqués responsable de nombroses operacions de salvament exitoses en el perillós cap de Creus. Tenia 10m d'eslora i era propulsat a rem i vela. Estava previst que tingués per base

Fornells però el retard en la construcció de la caseta va fer que es mantingués a la Base Naval de Maó. El seu destí final va ser l'estació de salvament de Ciutadella.

El desembre de 1929 la Junta de Maó va encarregar un nou «bot automòbil» (amb motor) també a les drassanes de Miquel Corbeto, ben especialitzades en aquest tipus d'embarcació. Com el primer bot, va arribar a bord del *Mahón*, vapor de la Tramediterrànea, l'abril de 1930. Tenia 11,28m d'eslora i duïa un motor Kermath de 4 cilindres i 35 cv. Les característiques constructives estaven perfectament ajustades a les funcions que havia de desenvolupar. Destaquen tres elements bàsics del disseny del bot pel bon funcionament en operacions de salvament en molt mal temps: primer, ser in-submergible, gràcies als dipòsits hermètics d'aire situats en els compartiments estancs de proa i popa; segon, poder redreçar-se fàcilment en cas de bolcar; tercer, presentar gran facilitat per aixicar l'aigua embarcada en els temporals. El seu primer nom va ser *Conde de Guadalorce* que ben aviat, en arribar la República, va ser canviat pel de *Fornells*. Es guarda en una primera caseta de llenya a la platgeta al costat sud del port. Quan es va construir el passeig Marítim es va construir una nova i definitiva caseta, també de llenya, a la rampa

» Ve de la pàgina anterior

del port.

La tripulació del bot estava formada per un patró i un motorista que eren els responsables i rebien una assignació econòmica simbòlica i per 7 voluntaris de la població de Fornells. Per a les operacions de salvament disposaven de material divers. El més interessant era un canó Lyle (nom del seu inventor) que podia disparar un projectil lligat a un cap fins més de 400m en teoria, uns 300m a la pràctica. Un cop aferrat el cap a l'embarcació naufragada es podia evacuar als tripulants un a un a través d'una cistella. També es pot observar com un element distintiu un cap situat a l'exterior del casc que podia servir perquè s'hi agafessin des de l'aigua els naufragats, en el cas de ser molts i no poder pujar a bord.

Amb el bot de salvament comença una història, encara poc valorada, de valentia i segur, en molts casos, d'heroisme, a la costa nord de Menorca. Un heroisme que no és un fet excepcional, realitzat per una persona en una situació especial com ens expliquen moltes cròniques, sinó que és l'excepcional fet d'un treball voluntari de servei, col·lectiu, callat, quotidià i anònim. Les successives tripulacions del bot van salvar nombroses embarcacions en perill i vides en molts naufragis i accidents. Quasi sempre havia de sortir del port durant els temporals que, com es ben conegut, poden ser molt durs en aquesta costa. Ja el mateix any 1930 d'arribada del bot a Fornells, la tripulació va fer una demostració a la població de la navegació del bot sortint de la badia durant un temporal (qüestió que va causar gran admiració segons la crònica de l'època) i en el mes de desembre va participar en el rescat dels mariners del *traveller* (pesquer gran propulsat per màquina de vapor) *San Francisco*. Gràcies a la investigació d'Enric Garcia Domingo coneixem la part documentada de la història del salvament a Fornells. Però amb molt poques excepcions, com la del patró Fuxà, *Bià del Toro*, que va rebre un premi per la seva dedicació al salvament, sabem molt poc de les tripulacions i de les seves actuacions en el rescat d'embarcacions i persones a la mar, i dels perills que van afrontar. La poca documentació existent no treu valor, sinó que engrandeix les gestes de moltes persones anònimes a bord del *Fornells*.

ELS DARRERS ANYS I LA PROPOSTA ACTUAL DE RESTAURACIÓ

La història del *Fornells* com bot de salvament actiu acaba el 1971 amb la creació de la Creu Roja de la Mar que absorbeix

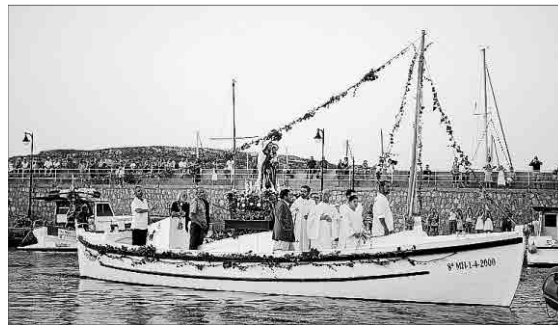
El bot en terra poc abans del seu trasllat per a la restauració futura. Foto: JOAN ALEMANY LLOVERA

les restes de la SESN, ja en hores baixes d'activitat, del seu personal i del material. La situació concreta de l'estació de Fornells rep un cop definitiu el 1977 quan l'enfonsament de la caseta de llenya cau sobre un bot ja molt deteriorat, provocant-li ferides addicionals. Aleshores, es ven a un particular i aquest a un altre que el 1986 l'utilitza per a la seva escola d'escafandrisme de Cala Galdana, batejant-lo amb el banal nom de *Neptuno VIII*. Continua el seu deteriorament fins que deixa de navegar. El seu fatal destí semblava que només podia ser l'abandó total i la desaparició, però una campanya de la primera associació menorquina dedicada a la preservació del patrimoni marítim, Amics de la Mar de Menorca, fa que l'Ajuntament des Mercadal, amb una decisió valenta i responsable a l'octubre de 1995 l'adquireixi per tornar-lo al port de Fornells i recuperar el seu nom històric.

Amarrat de nou en el port, després d'una restauració global, el bot de salvament s'empra en els darrers 25 anys només per a la festivitat dels Reis Magats i per a la processó de la Verge del Carme. El bot de llenya *Fornells* amb una llarga història de més de 90 anys, sotmès a dures condicions de navegació en un primer període, a una decadència evident servint per unes funcions per les quals no estava preparat en un segon període i a una inactivitat quasi total mentre està exposat al sol i les inclemències del clima marítim en el darrer quart de segle, arriba a un deteriorament que fa perillar la seva permanència surant al port. Les «restauracions» i el «manteniment» realitzats en els darrers anys per professionals que no eren mestres d'aixa, no han ajudat a una

El bot emprat els anys vuitanta del segle passat pel centre de submarinisme de Cala Galdana. Foto: COL·LECCIÓ ENRIC GARCIA DOMINGO

Processó de la Verge del Carme. Foto: DIARI MENORCA

SALVAMENT Cal recordar les tripulacions de fornellers que van arriscar les seves vides per salvar les d'altres a la mar

correcta conservació, més aviat al contrari, han accelerat el deteriorament complet de l'embarcació, en no atacar i resoldre el problema essencial: el podrim de la llenya.

Fa uns mesos, l'Ajuntament des Mercadal, amb molt bon criteri, ha optat per la conservació i restauració integral del bot. Primer va encarregar un informe sobre l'estat del bot a l'enginyer naval José María Ull-

demolins de Olives. L'informe diagnostica els greus problemes de podrim que presenta part de l'estructura (quilla, rodes de proa i popa, quadernes) i de les taules del forro, així com el deficient funcionament dels motors i del govern de l'embarcació. Aquest detallat informe ha servit de base tècnica pel pressupost i per determinar els treballs i adquisicions a realitzar en la restauració integral del *Fornells*. Com inversions importants es proposa també substituir el motor principal i instal·lar-ne un altre a proa per facilitar les maniobres. L'elevat pressupost (147.000 €, IVA inclòs) serà cobert en primer lloc per l'Ajuntament que espera re-

cuperar una bona part (fins a 100.000€) de fons dedicats a la restauració d'altres administracions. El següent pas ha estat la convocatòria del preceptiu concurs públic per a la realització dels treballs, concurs ja realitzat i pendent d'adjudicació.

EL FUTUR DEL 'FORNELLS'

Una embarcació com el bot de salvament mereix un futur a l'alçada de la seva història. Seria una llàstima que després de l'esforç que representarà la seva restauració continuï servint només per navegar només en dues festivitats durant uns poques hores a l'any i la resta del temps estigui pràcticament abandonat atracat al port. Si no s'utilitza regularment, almanco un cop cada una o dues setmanes, es tornarà a deteriorar ràpidament. Molts arguments avalen la seva utilització i l'explicació de la seva existència entre la població. Podem apuntar els següents: és molt interessant i original com embarcació; té una història desconeguda, però que pot ser molt atractiva per tot hom; pot ser la base per difondre els principis i valors que van inspirar la seva existència; és l'únic bot que resta a les Balears –i un dels pocs d'Espanya– de les juntes locals del salvament de naufragats.

Dues associacions dedicades a la preservació del patrimoni marítim, Amics de la Mar de Menorca i Amics de la Mar-Port Maó, realitzen notables treballs voluntaris per la conservació de barques tradicionals cada setmana. L'associació de Maó organitza els dissabtes visites col·lectives a la pedrera de Robadones per mostrar el centenar llarg d'embarcacions que posseeixen, la de Ciutadella embarcant visitants en els llaüts *Besitos* i *Maria Glòria* per donar a conèixer la vela llatina. Segur que en aquestes associacions i entre els patrons de pesca (jubilat o en actiu) de Fornells hi haurà voluntaris per explicar la important història del bot de salvament i portar els visitants que ho desitgin a navegar per la badia. Caldrà un conveni o acord amb l'Ajuntament. Seria el millor destí del bot en el futur amb un cost mínim, en qualsevol cas inferior al de les restauracions constants que provocaria de nou la inactivitat.

En uns moments en què molta gent parla de solidaritat, de participació, de cohesió social, però poca la practica, cal recordar les tripulacions voluntàries de fornellers del bot de salvament que, segurament, devien parlar poc d'aquests grans principis, però els van exercir de la forma més noble i elevada: arriscant les seves vides per salvar la d'altres a la mar. El bot *Fornells* és, a més d'una original, històrica, única i bella embarcació de salvament, el dispositiu material de l'esperit d'aquelles tripulacions.